

Sakalı Göbeğinde Bir İskoç: Hacı Mustafa Resmî

A Scotsman With A White Beard Flowing Down to His Middle: Hadji Mustafa Resmî

Harun TUNCER¹

ÖZ

Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılın ilk yarısı bitmeden başlayan yenileşme hareketleri, askerî anlamda üstünlüğü kabul edilen Avrupa'dan getirtilen uzmanlardan alınan destekle gerçekleştirilmeye çalışıldı. Bu kapsamda kimi davetle, kimi de davetsiz Osmanlı topraklarına gelen Avrupalılar oldu. Patrick James Campbell isimli İskoç genç de ülkesinden kaçan ve bir süre sonra yolu Osmanlı mülküne düşen karakterlerden biriydi. Askerî islahat hareketlerinin önemli isimlerinden Baron de Tott'un yanında yardımcı olarak yer alan Mustafa Resmî Humbaracı Ocağında muhtelif görevler aldı, bu vesileyle Avusturya, Rusya ve Fransa gibi muhtelif düşmanlara karşı cephede mücadele verdiği gibi Hicaz bölgesinde yaşanan iş yarılarında da dil bilgisiyle katkı sağlayan bir isim oldu. Bu makede Mustafa Resmî nâm-ı diğer İngiliz Mustafa hakkında Osmanlı arşivlerinde yapılan taramalar sonucu elde edilen ve henüz literatüre girmemiş birtakim bilgiler sunulmaya ve meşhur sözlükçü James W. Redhouse'la karıştırıldığı görülen Mustafa Resmî Efendi'nin biyografisinde görülen eksikler ikmal edilmeye çalışıldı.

Anahtar kelimeler: Patrick James Campbell, İngiliz Mustafa, Mustafa Resmî, Baron de Tott, James W. Redhouse

ABSTRACT

Attempts were made to carry out the reform movements that started in the Ottoman Empire toward the mid-18th century with the support of experts brought over from Europe, which was thought to be militarily superior. In this regard, an influx of Europeans was seen to have occurred in the Empire, some who were invited and others who were not. The Scottish youth Patrick James Campbell was one of these characters who'd fled his homeland and whose path led him into Turkish lands after a while. Mustafa Resmî was an assistant to Baron de Tott, one of the important names of the military reform movements, and took various duties in the Corps of Bombardiers. He not only contributed to suppressing the internal riots in the Hejaz region with his knowledge of language but also fought against various enemies such as Austria, Russia, and France at several points in the Empire. This article aims to present some information about Mustafa Resmî (or İngiliz Mustafa) as obtained through the studies made in the Ottoman archives and to provide a more proper portrayal of Mustafa Resmî Efendi, who seems to have been confused with another British man, the famous lexicographer James W. Redhouse.

Keywords: Patrick James Campbell, İngiliz Mustafa, Mustafa Resmî, Baron de Tott, James W. Redhouse

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Harun Tuncer (Dr.Öğr.Üyesi),
İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları
Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Bölümü,
İstanbul, Türkiye
E-posta: harunt@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8810-0310

Başvuru/Submitted: 02.02.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:
08.06.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:
08.06.2023

Kabul/Accepted: 20.06.2023

Online Yayın/Published Online: 04.07.2023

Atfif/Citation: Tuncer, Harun. "Sakalı Göbeğinde Bir İskoç: Hacı Mustafa Resmî." *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 33, 1 (2023): 175-197.

<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1246795>

EXTENDED ABSTRACT

After all the successive military defeats the Ottoman Empire had experienced since the beginning of the 18th century in particular, it embarked on reform efforts aimed at innovation and development. As has already been acknowledged, the West gained the advantages of self-created developments in almost every field (i.e., social, economic, technological), and naturally the Ottomans had to turn their faces to the West. This led the Ottoman elite to make use of the talented and skilled foreigners who'd come to Ottoman lands, whether by destiny or at the state's request, and to employ them under governing minds so as to assist in particular with military and technical matters.

Many men both young and old were seen to come from various corners of the West, whether to seek a new and relatively prosperous means of life or to flee their homeland due to threats directed at their life. Patrick J. Campbell was a Scotsman belonging to the second of these two classes. As far as is known, he had left his country due to a blood feud, immigrating first to Belgium before stopping and settling in the Ottoman Empire, likely in 1759. Being a graduate from the Royal Artillery School in London, Campbell had probably converted at the very beginning of his adventure into his new home of Istanbul, when he became known as Resmî/Ressam Mustafa while still called İngiliz Mustafa. Resmî Mustafa had been commissioned by the Ottomans within the scope of cartography studies; he had drawn and made translations before serving first in the Corps of Bombardiers then later in Hendesehane and once again in the Corps where he would stay for decades. Resmî Mustafa Ağa has yet to have been studied in light of Turkish archival records, and he spent more than 40 years of his life in Ottoman lands and at their service. This study has found within its scope that Ressam Mustafa travelled a lot, sometimes for fighting and sometimes to assist the local/central officials in their negotiations with those opposing the Ottoman government. As the documents revealed, İngiliz Mustafa got married, had a couple of children, and served the Empire in various positions. Later in his life, he became a hadji by fulfilling the obligation of pilgrimage in the Hejaz.

In this regard, the study reveals his date of death to be unknown, while also bringing to light information about his tenure and activities during his time in the Empire, as well as the positions he held by providing due details. İngiliz Mustafa was depicted by a contemporary Western traveler as a young Scotsman whose beard flowed down to his middle and who had a turban around his head. He died as a Turkish pilgrim. His name appeared to have become so famous that even decades after his death, the naval students in particular would be told about some İngiliz Mustafa character whom they had not had the chance to know in person. This ambiguous "İngiliz Mustafa" was even used to address James W. Redhouse, who fled to Turkey almost 20 years after the Scotsman's death. James William Redhouse was also thought to have converted and been called "İngiliz Mustafa," just like his fellow countryman. This article also discusses this later ambiguity and puts forth that no resemblance nor any kind of

relationship was found between these two “James,” apart from their being British and men of letters who’d go on to gain considerable positions within the service of the Empire.

The author of this study strove hard to find more details about Resmî Mustafa, his family, and children, but all efforts came to no avail. He visited all the graveyards that might have housed the body of İngiliz Mustafa, but encountered no grave that belonged to such a name.

Giriş

“*Modern Türkiye'nin Doğuşu* kitabında Bernard Lewis, 18. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen askerî reformun itici gücü 1773'te¹ kurulan ve genç bahriyelilerin eğitildiği Hendesehane'dir diyor. Lewis'e göre Baron de Tott bu mektebin ilk idarecisiydi ve kısa bir süre sonra görevini Patrick James Campbell isimli, Türklerin 'İngiliz Mustafa' dediği bir İskoç devraldı. Bir süre önce bahsi geçen Campbell'ın ailesinden bir hanımefendiyle görüştüm ve büyük dedesi hakkında bir araştırma yapmamı rica etti; ben de kabul ettim. Bu ufak metin, yaptığım kısa bir araştırmanın neticesi olarak ortaya çıktı; umuyorum özellikle Osmanlı Arşivi'nde çalışabilecek başka araştırmacıları konuya katkı sağlamaya teşvik eder.”²

Okuyacağınız bu metin, hemen yukarıda Christopher Ferrard'dan alıntılanan pasajdaki temenniye bir cevap verebilmek, Türkiye'de İngiliz Mustafa (Resmî Mustafa Ağa) diye meşhur olan Campbell hakkında Osmanlı arşivlerini merkeze alarak bir biyografi inşa edebilmek umuduyla hazırlandı. Ama gerek daha önce rastlanılan, gerekse Resmî Mustafa Ağa vesilesiyle yapılan sonraki araştırmalar sırasında “İngiliz Mustafa” lakabının 17. yüzyıldan 19. yüzyıla dek muhtelif şahıslar için kullanıldığı görüldü. Mesela 1693/94 yılında İngiliz Mustafa diye anılan bir kaptanın Kara Mustafa eliyle aldığı maaşı gösteren bir makbuz çıktı.³ Adolphus Slade de Türkiye'de bahriye çalışmalarının islahı için istihdam edildiği sırada Redhouse'la karşılaştığını ve onun din değiştirerek Mustafa adını aldığını, haliyle İngiliz Mustafa diye anıldığını aktarıyordu.⁴ Ayrıca 19. asrın ortalarında kısa bir süre kaptan-ı deryalık da yapan bir İngiliz Mustafa Paşa vardı; fakat paşanın İngiltere'yle alakası bu dildeki becerisinden ileri geliyor, ırken hiçbir alakası bulunmuyordu.⁵

Makalenin başında Ferrard'dan aktarılan paragrafsa, James Campbell ve “İngiliz Mustafa” diye atıf yapılan İskoç'a dair hayli mahdut bilgi kırıntıları verir; okuyacağınız bu makale de işte bu “İngiliz Mustafa”ya dairdir. Ferrard'ın aktardığına göre James Campbell, 1736'da İskoçya'nın batısında Linnhe Gölü'ne bakan Fort William kasabasında doğmuştu. 10 yaşından sonra o sıralarda Londra'da kurulmuş olan (1741) Royal Artillery Academy'ye (Kraliyet Topçu Okulu) kaydoldu; evinden yaklaşık 785 km uzaklıktaydı burası. 19 yaşında, yani tahminen 1755/56 yılında bir düelloda genç bir arkadaşının ölümüne sebep olunca ülkesini terk etti. James Matra'dan aktarıldığına göre, önce Brüksel'e gitti; St. Albans Dükü yanında birkaç sene kaldı. Ardından 1759'da Osmanlı topraklarına ulaştı; İstanbul'a geldi. Müslüman oldu,

1 Hendesehane'nin kuruluş tarihinin Mustafa Kaçar'ın tespitiyle (Kaçar: 61) 1775 yılının ilk yarısı olduğu takarrür etmiştir. Mektep hakkında detaylı bilgi için bkz. Beydilli, “Mühendishâne-i Bahri-i Hümayûn”, *DİA*, (TDV Yayınları: İstanbul 2020), C. XXXI: 513. Mustafa Kaçar, “Tersâne Hendesehânesi'nden Bahriye Mektebi'ne Mühendishâne-i Bahri-i Hümayûn”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, (İstanbul 2007/8), IX/1-2: 51-77.

2 Christopher Ferrard, “İngiliz Mustafa: A Scotsman in the Service of the Ottoman Empire”, *Yücel Dağlı Anısına*, (Haz. Evangelia Balta, Yorgos Dedes vd.), İstanbul 2011.

3 BOA. İE.BH 5/479.

4 Adolphus Slade, *Türkiye ve Kırım Harbi*, İstanbul 1943, s. 27; Harun Tuncer, *İhanetle Sadakat Arasında James William Redhouse*, İstanbul 2020, s. 83-84.

5 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî (Osmanlı Ünlüleri)*, C. IV, İstanbul 1996, s. 297.

adım adım terfi ederek humbaracıbaşılığa kadar yükseldi (1779).⁶ 1786’da, hâlâ bu görevi sürdürüyorken, General Miranda huzurunda ve İstanbulluların gözleri önünde “adamlı balon uçurma” tecrübesi yaptı; Avrupa’daki askerî gelişmeleri yakından takip ediyordu ve balonu da düşman mevzilerini yukarıdan gözetleyebilmek için kullanmayı tasarlıyordu. Türkiye hakkındaki çalışmasını 1798’de yayımlayan William Eton da o tarihlerde hiçbir görevde istihdam edilmeyen Mustafa Resmî’nin devlet için yaptığı hizmetlere karşılık kıymetinin bilinmediğini, ihmale uğradığını belirtiyordu.⁷ Son olarak Mustafa Resmî ya da James Campbell Fransızların Mısır işgali sırasında Osmanlılara destek için gelen ve Marmaris’e inen (1801) İngiliz ordusunun 92. Süvari Alayı’na katılan Türk ordusu içinde görülmüştü.⁸

Türk Kaynaklarında İngiliz Mustafa

Ferrard’ın bulup naklettiği kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla İngiliz Mustafa ya da Mustafa Resmî’nin Osmanlı coğrafyasındaki macerasına dair elde sadece üç tarih vardı: 1775’te kurulan Mühendishane-i Bahrî-i Hümayun’da Tott’un yardımcısıydı; 1786’da balon denemesi yapan bir humbaracıbaşı ve nihayet 1801’de İngiliz donanmasına takviye olarak gönderilen birlik içerisinde bir unsurdur. Hikâyenin geri kalanı Osmanlı Arşiv kayıtları ve kronikler yanında son yıllarda kaleme alınan sair ikincil kaynaklarla tamamlanmaya çalışıldı.

James Matra’dan iktibas edildiği kadarıyla⁹ Patrick James Campbell’ın Osmanlı ülkesine Brüksel’den sonra, 1759/60 yılı dolaylarında geldiği anlaşıyordu.¹⁰ Bir süre sonra muhtemelen burada tutunabilmek için Müslüman olmayı tercih etti.¹¹ Osmanlı kaynaklarındaysa Mustafa Resmî’nin adına ilk defa kendi eliyle verdiği 1782 tarihli arizadaki bilgilerde rastlanır. Buna göre Mustafa Resmî Osmanlı Devleti’nin hizmetine gireli uzun yıllar olmuştu, ama tarih

6 Müslüman olduktan sonra âdet gereği adını da değiştirdi; Resmî Mustafa oldu. Mustafa isminin başına “resmî” sıfatının getirilişinin, döküm işleri dolayısıyla aşınası olduğunu varsaydığımızı “teknik resim” yapabilmeye becerisinden ötürü olduğu söylenebilir.

7 William Eton, *A Survey of The Turkish Empire*, Londra 1798, s. 73-74.

8 James Grant, *Scottish Soldiers of Fortune*, Glasgow 1889, s. 108-109.

9 Richard Clogg, “An Attempt to Revive Turkish Printing in Istanbul in 1779”, *International Journal of Middle East Studies*, 10/1: 69-70.

10 1782’de elinden bir sürelğine alınan humbaracıbaşılığın iadesi için verdiği arizada “otuz seneden bertü Devlet-i Aliyye-i ebediyü’ d-devâmın bazı hidemâtında müstahdem” (AE.SABH.I 61/4304-4) olduğunu belirtse de 1736 yılını doğum tarihi olarak kabul edip 19 yaşında (1755) ülkesini terk ettiğini (ki aşağı yukarı bütün tanıklıklar bu yönde) varsaydığımızda Osmanlı topraklarına en erken 1756-57’de gelebileceği, ama daha gelmeden Osmanlılara hizmet etmeye (1782-30: 1752) başlamış olduğu gibi tuhaf, daha doğrusu abes bir hesap ortaya çıkar. Haliyle bu “30 sene” ifadesi çokluktan kinaye olmalıdır.

11 Buna benzer iltica örnekleri için bkz. Kemal Beydilli, “Bonnaval’in İzinde: Mühtedi Osman Bey veya Avusturyalı Fırası General Karlo de Kotzi”, *Osmanlı Araştırmaları*, XI: 73-78.

anlamında net olarak belirttiğine göre 1768-74 arasında vuku bulan Rus Harbi sırasında humbaracı ocağında hizmet ediyordu.¹²

1768’de başlayan Rus harbinde Osmanlı ordusunun teknik açıdan zafiyet içinde bulunması Avrupalı tarzda eğitim veren modern kurumların ihdasını¹³ tetikleyen önemli gerekçelerden biri oldu. Harp sırasında girilen topçuluk ve donanmadaki yeniden yapılanma çabası yeterli ve kalıcı olmadı; haliyle savaşın gidişatına etki edecek düzeyde verim elde edilemedi. Palyatif çözümlerden ziyade kurumlaşacak bir mektep yoluyla eğitilmiş kadro yetiştiren bir yapıya ihtiyaç vardı ve bunu karşılayabilmek için bir deniz mühendishanesi açılması artık kaçınılmazdı.¹⁴

Yüzyılın son çeyreğinde devlet özellikle askerî alanda gerçekleştirilecek reformlar için mühtedi ya da maceracılarca güvenmek itiyadından vazgeçmiş gibiydi; artık Avrupa’dan işin uzmanlarını talep edip getirtmeye başladı. Bu isimlerden biri de Baron de Tott’dur. Macar asıllı olan Tott, Fransız hizmetine girmiş, bir ara diplomatik birtakım görevler sebebiyle Türkiye ve Kırım’da da bulunmuştu. İkinci Türkiye misyonu için buradayken Sultan I. Abdülhamid kendisinden bir “mühendis” mektebi kurmasını istedi; böylece Osmanlı kuvvetleri askerî mühendislik ve topçuluk gibi alanlarda modern usullerle eğitilmiş olacaktı.¹⁵ 1775 yılı ortasında kurulduğu bilinen Mühendishane-i Bahrî’nin ilk yöneticisi olan Tott’un yardımcısı olarak tayin edilen isimler Kermovan ve Mustafa Resmî’ydi.¹⁶

Okulun kuruluşunun ardından 1776’da Tott ülkesine döndü; okulun idaresini bir süre Resmî Mustafa Ağa yürüttü. Esasen bir deniz mektebi hüviyetindeki okulda “karacı” olan Mustafa Resmî’nin de uzun süre kalamayışı gayet makuldü.¹⁷ Nitekim Şubat 1776’da Hasköy’deki top kârhanesinin nâzırı olarak görevlendirildi. Hemen 1777’de (Ağustos) bu defa nâzırı olduğu kârhanede topçubaşı olarak görevlendirildiğini¹⁸ anladığımız Mustafa Resmî, 1779 yılı Kasım ayında¹⁹ el-Hac Ahmed’in yerine aralıklarla da olsa uzun süre yürüteceği humbaracıbaşılık

12 1770 tarihli bir görevlendirme dilekçesinde bir Mustafa Resmî’ye daha rast gelindi. Kendisinden bahsedilirken “ehl-i kalem ve sahib-i rakam” diye nitelendirilmesi onun okur-yazar olduğu ve matematik/mühendislik bilgisi sahibi biri bulunduğu fikrini verse de humbaracı ocağında hizmet ediyorken ayrıca böyle bir göreve talip olması ve anlaşıldığı kadaryla talebinin kabul görmesi pek mümkün görünmez. Dolayısıyla bu Mustafa Resmî bir başka şahıs olmalıdır (C.ML 26/1244). Öte yandan Goodrich’in Emanet Hazinesi’nde bulunduğunu işaret ettiği (EH 1451) haritayı çizen ismin Ressam Mustafa olması, ayrıca Fikret Sarıcaoğlu’nun TDV İslam Ansiklopedisi’nde kaleme aldığı “Harita” maddesinde çeviri haritalardan bahsederken bu işle tanınan zatın “aslen bir İngiliz mühtedisi olan” Enderunlu Ressam Mustafa olduğunu söylemesi peşine düşüğümüz Resmî Mustafa’yla Ressam Mustafa’nın aynı şahıs olabileceği ihtimalini ortaya çıkarır.

13 Kurulması öngörülen Avrupalı tarzdaki kurumlarda verilecek eğitim için de Avrupalıların istihdamı bir yerde zaruri kabul edildi. Bu anlamda 18. yüzyılın özellikle ikinci yarısında istihdam edilen İngilizler ve sair Avrupalılar hakkında derli toplu bilgi için bkz. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, “Osmanlı Devleti’nin Modernleşme Sürecinde Avrupalılar’ın İstihdam Edilmesi (1774-1807)”, *Osmanlılar ve Avrupa, Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 421-448.

14 Kemal Beydilli, “Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayûn”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXI, İstanbul 2020, s. 513.

15 Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul 2002, s. 81-82.

16 *İstanbul Teknik Üniversitesi ve Mühendislik Tarihimiz*, ed. Mehmet Karaca, İstanbul 2012, s. 56.

17 *Mühendislik Tarihimiz*, s. 56.

18 BOA. C.BH 255/11804.

19 BOA. AE.SABH.I 61/4304-4.

görevine getirildi.²⁰ Ertesi yıl humbarahanede humbaracıbaşılık²¹ görevine ilaveten nazırlık da yaptı.²² Uhdesinde topladığı bu iki görevi muhtemelen 1781 yılının ortasına dek sürdürdü.²³

1781 yılı Haziran ayında bir yılda dökmeyi vadettiği 40 topu dökemeyi beceremeyen Mustafa Resmî görevden alındı ve yerine Receb Ağa²⁴ getirildi.²⁵ Fakat söz konusu topların dökümü için ödenek almış olduğu gerekçesiyle görevin teslim ve tesellümü Haziran 1782 tarihine kadar gerçekleştirilmedi. Haziran ayında Receb Ağa henüz teslim aldığı²⁶ ocakta malzeme sayımı yapmadan tophanede bulunan humbara danelerinin Sadabad'da yapılacak talim için oraya nakledilmesi işiyle ilgilenmek durumunda kaldı.²⁷ Fakat Receb Ağa'nın görev süresi kısa olmuştu; Mustafa Resmî "maiyyet-i kesiresi sebebiyle ve bilâ-mücib" Receb Ağa'yı görevinden aldırdı ve Eylül 1782'de yeniden humbaracıbaşı oldu.²⁸ Nitekim 1782 yılının Ekim ayında "Tophane-i Âmire'deki bir kıt'a şikest topun pârelenmesi" işi o sırada humbaracıbaşı olan Mustafa Resmî'ye havale edilmişti.²⁹ Bu kısa süreli görev değişiminin sebebine dair elde net bir işaret henüz bulunmuyor. Fakat birkaç sene sonra Receb Ağa'nın adı humbaracıbaşı vekaleti için geçince hakkında "neferâtın mevâcibini ekl ve itlâf" töhmeti olduğu belirtiliyordu.³⁰ Ayrıca Mustafa Resmî'nin de işinin ehli olduğuna vurgu yapılıyor ve Receb Ağa'nın ona isnat ettiği "amele mevâciplerini zimmetine geçirip mirîyi zarara uğrattığı" töhmetinden berî olduğu belirtiliyordu.³¹

Mayıs 1784'e gelindiğinde de Mustafa Resmî görevinin başındaydı;³² bilginin aktarıldığı belgeye göre İngiltere'den getirilen barutun, daha önce olduğu gibi, Sadabad tarafında denenmesi işi cebecibaşı İsmail Ağa'yla birlikte kendisine emredilmişti.

20 BOA. C.TZ 147/7328, 151/7513.

21 BOA. C.TZ 170/8489.

22 BOA. AE.SABH.I 105/7151.

23 BOA. AE.SABH.I 42/3048.

24 Mustafa Resmî yerine göreve getirilen, fakat metinde belirtilen gerekçeler sebebiyle görevini yerine getiremeyen Receb Ağa, zor durumda olduğu gerekçesiyle görevine iade ya da başka bir makamla taltif edilmek talebinde bulunmuştu. "ebâ an-ceddin Devlet-i Aliyye'nin humbaracıbaşılık hizmetinde" (AE.SABH.I 61/4304-3) bulunduğu bildirilen Receb Ağa'nın, "büyük pederim Ahmed Paşa" ve "pederim Süleyman Bey" (AE.SABH.I 61/4304-4) diye andığı isimler Humbaracı Ahmed Paşa ve onun evlatlığı Süleyman Ağa'ydı. Dolayısıyla Receb Ağa'nın belirttiği gibi kendisi ve ataları 1731'den bu yana, on yıllar boyunca humbaracı ocağına hizmet etmiş isimlerdi.

25 BOA. AE.SABH.I 61/4304-1.

26 BOA. C.AS 688/28897.

27 BOA. AE.SABH.I 167/11174.

28 BOA. AE.SABH.I 61/4304-3.

29 BOA. AE.SABH.I 52/3695

30 BOA. HAT 1387/55133.

31 BOA. AE.SABH.I 61/4304-3.

32 BOA. C.AS 1065/46900.

Aynı yıl içinde Halil Hamid Paşa (v. 1785) Osmanlı ordusunda Sürat Topçuları Ocağı'nı tekrar canlandırmaya girişti ve süratçilerin eğitimi için Fransa'dan ve bu yeni ocağın başına getirilen Resmî Mustafa Ağa vasıtasıyla da İngiltere'den uzman asker temini konusunda girişimde bulundu. Bu süreçte hem Fransa hem de İngiltere'den muhtelif sayıda asker ve subay ilgili kurumların ıslahı ve eğitim faaliyeti için İstanbul'a gelmiş oldu.³³

1785 yılı Haziran'ında Resmî Mustafa Ağa bir kez daha hem humbaracıbaşı hem de humbarahane nazırı olarak görev yapıyordu. Bu defa Kladovo'daki (Sırbistan) Fethulislam kalesine gönderilmek üzere dökülmesi emredilen toplar için ihtiyaç duyulan demir ve bakırın temin edilmesini istiyordu.³⁴

Sultan I. Abdülhamid döneminde gerek lağımıcı, gerekse humbaracıların İstanbul'da zaman zaman toplanmaları ve sıkı talimden geçirilmeleri tembihlense³⁵ de kalıcı olarak toplanmaları ve kesintisiz talim yapmaları konusunda herhangi bir irade ortada yoktu. Sultan III. Selim döneminde düzenlenen nizamnamelere bakılırsa bu durum, ocağın düzensizliğine gerekçe kabul edilen temel meselelerden biriydi.³⁶ Hâlbuki Sultan Selim'e göre devleti sekteye uğramaktan kurtarabilecek "cümleden evvel" üç unsur vardı: topçu, humbaracı ve lağımıcı ocakları. Ama manzara iç açıcı değildi ve bu ocaklar "hiç gibi[ydi]".³⁷ Ayrıca Tophane ve Hasköy kârhanelerinde dökülen top ve humbaraların istenilen kalitede olmadığı şikayetleri alınıyordu.³⁸ Bunun üzerine sultan, Fransa ve Saksonya'dan ustalar getirilerek bunlar marifetiyle Hasköy'de humbara danesi imal ettirilmesini ferman buyurmuştu.³⁹

Bu kapsamda 1785 yılı Haziran'ında, Sadabad kasrı karşısında bir "mahall-i sengistan"da lağımıcı ve humbaracılar talim icra etmişler ve becerileri takdir edilerek süratçi nazırı, topçubaşı, lağımıcıbaşı ve humbaracıbaşına sultan huzurunda hil'at giydirilmişti.⁴⁰ Haliyle bu sırada humbaracıbaşılık makamını işgal eden⁴¹ Mustafa Resmî de bu iltifata ilk defa mazhar olmuştu.

Aralık 1785'te hâlâ görevinin başında⁴² olduğunu bildiğimiz Mustafa Resmî, bu tarihten bilitibar 1786 yılı ortasına kadar, yani yine birkaç aylığına humbaracıbaşılık makamından alınmış olmalıydı. Zira Nisan 1789'da üç yıldır görevine devam ettiği bildirilen lağımıcı ve humbaracıbaşının "zerre miktar kusur eylemeyip bi's-sıdk ve's-sebât" hizmet eylemeleri şartıyla görevlerinin devamına karar verilmişti. Ocağa nefer alımı konusunda talebin iletildiği Kasım 1787 tarihli bir vesikada humbaracıbaşı olarak Mustafa Resmî'nin kayıtlı⁴³ oluşu, ayrıca Ruslarla girişilen harp (1787-88) için Karadeniz cihetine giden şalopelerde kullanılmak

33 *Mühendislik Tarihimiz*, s. 70.

34 BOA. AE.SABH.I 162/10815.

35 Vasıf/İlgürel, *Mehasinü'l-Asar ve Hakaikü'l-Ahbar*, Ankara 1994, s. 177.

36 Vasıf/Sarkaya, *Mehasinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, İstanbul 2015, s. 164-165.

37 Cavid/Baycar, *Hadikatü'l-Vekâyi*, Ankara 1998, s. 133-134.

38 BOA. HAT 1666/26.

39 BOA. C.AS 502/20961.

40 Cevdet/Özcan, *Tarih-i Cevdet*, C. III, Ankara 2018, s. 90.

41 BOA. AE.SABH.I 162/10815.

42 BOA. C.AS 1045/45915.

43 BOA. C.AS 493/20611; AE.SABH.I 285/19152.

maksadıyla birtakım teçhizatın tedarik edip ilgililere teslim edilmek üzere humbaracıbaşı Mustafa Resmî'ye verilmesinin emredilişi⁴⁴ 1789'da “üç yıldır görev yaptığı” bildirilen humbaracıbaşının o olduğunu ortaya koymuş oluyordu. Ayrıca sadakat ve kararlılıkla hizmet etmesine karşılık Mustafa Resmî bir defa daha hil'atle ödüllendirilmişti.

Humbaracıbaşının barış zamanında İstanbul'da ikameti söz konusuysa da harp dönemlerinde sair humbaracılar gibi cepheye sevk edilmesi olağandı.⁴⁵ Bu kapsamda son Rus seferine giden orduda Mayıs 1788'de Mustafa Resmî'nin de humbaracıbaşı olarak bulunduğu anlaşılıyordu. Bilahare Tulça tarafında tabya vs. inşasına yardımcı olması için Vezir Emin Paşa'yla birlikte oraya gönderildi.⁴⁶ Ordunun ihtiyaç duyduğu havan, humbara ve sair mühimmatın ısrarla talep edilmesine rağmen gönderilmemesi, o sırada cepheye olan humbaracıbaşı Mustafa Resmî'yi zor duruma düşürmüştü. İstanbul'dan gelen haberler, imalat yapabilecek malzemenin olmadığı yönündeydi; fakat Mustafa Resmî hangi malzemenin hangi mahzende bulunduğunu teker teker yazarak üretimin bir an önce yapılıp cepheye sevk edilebileceğini bildirmişti.⁴⁷ Arkasından yürütülen bu “sabotaj” çabası akîm kalmış görünüyordu; ama bununla da bitmemişti. Sultan Selim'in henüz savaş devam ediyorken devraldığı saltanatın ilk yılında yine Kağıdhane'de humbara endahatını nezaret ettiği bir gün atılan humbaraların “yarı yolda kalması” ortamı hayli germişti. Evvela humbaracıbaşı “ehliyetsizlik”le suçlanmış,⁴⁸ fakat bilahare onun orduyu hümayunla seferde olduğu, asıl kabahatin vekilinde bulunduğu ortaya çıkmıştı. Gerek humbaracıbaşılar, gerekse vekilleri düzeyinde⁴⁹ ciddi bir çatışma yaşandığı, tarafların birbirlerini itham edebilecekleri her fırsatı değerlendirdikleri açıktı.

1789 tarihinden de kayıtların bulunduğu 1649 numaralı ruznamçe defterindeki Eylül 1789 tarihli kayda göre, Mustafa Resmî hâlâ humbaracıbaşı olarak görevine devam ediyordu.⁵⁰ 1789 yılı Nisan ayı itibarıyla artık tahtın sahibi Sultan III. Selim'di. Islahatçı zihniyetini bir baba mirası⁵¹ olarak devralan sultanın ilk müdahale ettiği alanlardan biri askeriyeydi; imparatorluk özellikle Ruslar ve Avusturyalılar karşısında uzun ve yorucu savaşların ardından defalarca mağlup olmuştu. Dolayısıyla tophane ve humbarahane sultanın özellikle odaklandığı birimler oldu; yeni kârhaneler imali ve mühimmat ihtirai için Valence'ten (Fransa) bir grup usta ve subay talep edilerek (1792)⁵² istihdam edildi.⁵³

44 BOA. AE.SABH.I 301/20252.

45 BOA. DFE.RZ.d 1649, s. 3.

46 Vasıf/Sarıkaya, *Mehâsinü'l-Âsâr*, s. 773-774.

47 BOA. HAT 178/7909.

48 BOA. HAT 1388/55224.

49 BOA. HAT 193/9503; AE.SABH.I 205/13635.

50 BOA. DFE.RZ.d 1649, s. 6.

51 Kemal Beydilli, “Kendi Kaleminden III. Selim,” *III. Selim İki Asrın Dönemecinde İstanbul*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010, s. 31.

52 Ahmed Rasim'in *Osmanlı Tarihi*'nde (Ty.: 803) söz konusu Fransız ekibin Mustafa Resmî Ağa'nın humbaracıbaşılığın döneminde geldiği belirtilse de o sırada Mustafa Ağa görevden uzaklaştırılmıştı.

53 Tuncay Zorlu, “III. Selim Dönemi Osmanlı Teknolojisi,” *Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 215.

Eylül 1790'a gelindiğinde humbaracıbaşılık hâlâ Resmî Mustafa Ağa'nın uhdesindeydi.⁵⁴ 1791 yılının Mart ayı ortasına dek bu durum değişmedi. Rusya'yla savaş halinde olan ordu-yı hümayuna gerekli birtakım harp mühimmatının imali için masrafin Hazine'den karşılanmasını talep eden yine Resmî Mustafa Ağa'ydı.⁵⁵ Fakat 1791 yılının Temmuz, Ağustos ve Aralık ayına ait ruznamçe defteri kayıtlarından humbaracıbaşının bu defa Ömer Ağa olduğu anlaşılıyordu.⁵⁶

Sultan III. Selim dışarıdan teknik ve personel desteği sağlamakla kalmadı; aynı zamanda düzenin ocak içinde de aksadığı, üst düzey görevliler arasında daha evvel değinilen birtakım töhmetler sebebiyle çekişmeler yaşandığı da fark edilmişti.⁵⁷ Bu durumun ocağın sağlıklı bir biçimde işleyişine, özellikle mühendis mektebinde yetişen elemanların istihdamına imkân sağlamadığına, su-i istimallere kapı araladığına şahitti. Tarihçi Vasıf, var olan şikayetleri üç maddede özetliyordu:

“...Mechûlü'l-hâl ba'zı müflisler rişvet ile Humbaracıbaşılığı istihsâl edüp, celb-i menfa'at ve tama'a teba'iyet ile şurût-ı kadîmeyi vikâyet eylemeyüp, bilâ-ımtihân nâ-ehle 'arz yazmak ve eşkinci tîmâr sâhiblerinden akça ahzıyla Humbaracıyân'a idhâl eylemek ve mahlûl ve târik-i hîdmet olan Humbaracılık yevmiyesini ketm ve mevâciblerini tevzî'de noksân vermek...”⁵⁸

Yani humbaracıbaşılık bazıları tarafından rüşvetle elde ediliyor, şahsi menfaat ve açgözlülük yüzünden kadimden beri câri olan şartlara riayet edilmiyor, imtihana tâbi tutulmamış ehliyetsiz kimselere para karşılığında zeamet ve tımarlar peşkeş çekiliyor, ayrıca ulufeyle çalıştırılan humbaracıların yevmiyeleri saklanıp noksan dağıtılıyordu. III. Selim humbaracılar ve lağımçılara mahsus nizamnâmeler hazırlatıp bu kurumlara çağın ihtiyaçlarına uygun bir düzen vermeye çalıştı. 1792'de Halıcıoğlu'nda Humbaracılar Kışlası inşa edildi. Kışlanın Sütlüce tarafı lağımçı (istihkâm) efradına, Hasköy tarafı humbaracı neferlerine mahsus olmak üzere ikiye ayrılmıştı. İki sınıf için de ayrı ayrı nizamnâmeler hazırlandı, tımar ve zeâmetler tahsis edildi. 26 Eylül 1792 tarihli hatt-ı hümayunla ilan edilen nizamname bir maddelik kısa zeyliyle beraber 14 sayfadan oluşuyordu ve genel hatlarıyla Vasıf'tan aktarılan hususlara dikkat çekiyor, “düsturu'l-amel tutulması ve bir vakit hilâfına hareket edilmemesi” tembihleniyor, cesaret edenlerin de “hakkından gelinmesi” emrediliyordu.⁵⁹

Hatt-ı hümayunla beraber deftere kaydı emredilen nizamnamenin tarihi dikkate alınacak olursa 1791 yılı ortasında görevinden uzaklaştırılan Mustafa Resmî'nin Eylül 1792'ye gelindiğinde hâlâ humbarahaneyle bir ilişkisi olmadığı anlaşılıyordu. Nitekim söz konusu nizamnamenin 57. sayfasında,

54 BOA. C. TZ 98/4855; DFE.RZ.d 1649, s. 23.

55 BOA. AE.SSLM.III 250/14550.

56 BOA. DFE.RZ.d 1649, s. 33, 40.

57 Kemal Beydilli, İlhan Şahin, Mahmud Raif Efendi ve Nizam-ı Cedid'e Dair Eseri, Ankara 2001, s. 72-74.

58 Vasıf/Sarıkaya, *Mehâsinü'l-Âsâr*, s. 164.

59 BOA. DFE.RZ.d 1649, s. 49.

“Esâfilden birer takrib humbaracıbaşılığı tahsil ile küllî ihtilale bâis olan Ömer, Receb, Mustafa ve sair bu makûle ocakta bulunup kendülerden sadakat ve hizmet me’ûl olmayan bundan böyle bir vechile ocağa idhâl olunmayup...”

şeklindeki ifadeden “bir şekilde” ocağa girmiş olan Mustafa Ağa’nın ve kendileriyle sık sık halef selef olduğu Receb ve Ömer ağaların ocağa hizmet ve sadakatleri bulunmadığı, ocakta karışıklığa sebep oldukları ve bir daha da ocağa sokulmamaları şiddetli bir dille ihtar ediliyordu.⁶⁰

Nizamnamenin yayınlandığı tarihe dek görevini sürdürdüğü tahmin edilebilecek olan Ömer Ağa’dan, Maliye’den müdevver humbaracılar defterindeki Ocak 1793 tarihli bir kayıta “sâbık humbaracıbaşı” diye bahsediliyordu.⁶¹ Dolayısıyla bu tarihte Ömer’in yerine muhtemelen bir başkası humbaracıbaşı olmuştu; fakat bu ismin Mustafa Resmî olup olmayacağı konusunda net bir şey söylemek zordur.⁶² Ama Mart 1793 tarihinde hac seyahatine çıktığı için üzerindeki tımarın gelinceye dek muhafazasını rica eden Ahmed b. Süleyman’ın arzasını sadrazama arz eden ismin Mustafa Resmî olduğu görülüyordu.⁶³ Yani altı ay önce “ocağa sokulmasın” denilen Mustafa Resmî bir kez daha ocakta humbaracıbaşı olmuştu. Hakkında beslenen duygular çok olumlu görünmese de ağa yıllardır ocakta muhtelif kademelerde görev almış, adeta orada pişmiş bir isimdi, tecrübeli, dil bilir, iş kotarır bir adamdı. Bu haliyle ondan kolay vazgeçilemiyor gibiydi. Öte yandan sözünü yutmak zorunda kalan sultanın elinde bu çapta adam yok gibiydi.

Resmî Mustafa Ağa 1793 yılı Mart ayında son defa devraldığı bu görevi muhtemelen iki seneye yakın sürdürdü. Nihayet Şubat 1795’te humbaracıbaşı olarak mührü görülen zât, İsmail Ağa’ydı.⁶⁴ Kasım 1797 tarihinde bu defa Mehmed Emin Firdevsi’nin humbaracıbaşı olduğu kayıtlıydı.⁶⁵ Kısa bir süre sonra da (Aralık 1797) Süleyman Ağa humbaracıbaşı (AE.SSLM.III 227/13241) olarak arz-ı endam ediyordu.

Nizamnameyle başladığı iddia edilebilecek olan “yeni dönem”in de kurumlar bazında, en azından humbaracı ocağı özelinde, istikrarlı bir manzara arz etmediği ortadadır. Sultan Selim devrinin ortalarından itibaren ocağa atanan humbaracıbaşı ve nazırlar sıklıkla değişiyordu. Zaman zaman “ihamet”le itham ediliyordu bu isimler, kimi zaman da *tefennün* noktasında kusurları olduğu, yani bu fenni beceremedikleri için görevlerinden uzaklaştırılıyorlardı (C.BH 51/2408).

Humbaracı Ocağıyla ilişkisi tamamen kesilen Mustafa Resmî bir süre işsiz kalmıştı ve “emr-i taayyüşte muzâyaka”⁶⁶ çektiğini belirtiyordu. O sırada Tott’un birkaç sene önce keşfettiği, fakat işletilmemiş olan Yedikumlar’daki kömür madenini tecrübe etmek ve şartlar elverirse işletmek istediğini bildirmişti. Sultan III. Selim yapılan bu teklife olumlu yaklaşmış, haliyle

60 BOA. DFE.RZ.d 1649, s. 57

61 BOA. MAD.d 5941, s. 135.

62 Ocak 1794 tarihli bir tımar ihşamı için sadrazama arz edilen belgede Receb Ağa’dan “sâbık humbaracıbaşı” diye bahsedilmesi bu kısa dönemde (Eylül 1792-Mart 1793) Ömer Ağa yerine Receb Ağa’nın humbaracıbaşılığa getirildiğine bir işaret olarak değerlendirilebilir (AE.SSLM.III 148/8931).

63 BOA. C.TZ 81/4043.

64 BOA. C. TZ 9/448.

65 BOA. DFE.RZ.d 1649, s. 78.

66 BOA. HAT, 240/13417.

Mustafa Ağa bu işe girişmişti. Ama kısa süre sonra bırakmış olmalıydı; zira 1795 yılı başında söz konusu ocak İrad-ı Cedid Hazine'sine bağlı bir mukataa işletmesine dönüştürülmüş ve Ocak 1795 (Receb 1209) tarihini taşıyan bir beratla işletme hakkı Sultan III. Selim'in "süt kardeşi"⁶⁷ devrin Kaptan-ı Deryası Küçük Hüseyin Paşa'ya ihsan edilmişti.⁶⁸ Öte yandan Resmî Mustafa Ağa 1796 yılı Nisan ayında başka bir görevle ortaya çıktı. Boğaz Nazırı Mehmed Ağa ve Kılâ' Ebniyesi Nazırı Hacı Memiş Efendi'yle birlikte Karadeniz Boğazı'ndaki *kılâ'* ve *ebniyelerden* sorumlu mühendis olarak adı geçiyordu. Sultan III. Selim, özellikle Rusya tarafından gelebilecek tehditlere karşı hazırlıklı olmak maksadıyla boğazın her iki yakasının dâhilinde ve haricindeki kale ve sair binaların bakımını ve icap eden noktalara yeni binaların dikilmesini emretmişti.⁶⁹ Adı geçen zevatın oluşturduğu grup sultanın emri üzerine bir araya gelmiş, ilgili muntakada keşifler yapılarak neler yapılması gerektiğine dair bir rapor hazırlamışlardı. Bu görevin fazla uzun sürdüğünü söylemek herhalde mümkün değildi; verilen vazife de zaten muvakkat bir rapor hazırlama işinden ibaretti. Nitekim Mustafa Resmî Şubat 1798'de verdiği bir arizada humbaracıbaşılıktan azledildikten sonra "kemâl mertebe fakr u fâkaya giriftâr" olduğunu, "acz ü ızdırâbının derece-i nihâyeye" ulaştığını belirtiyor ve vaktiyle selefi Receb'e verildiği⁷⁰ gibi, kendisine de Köstendil'in Peştera köyü timarının ihsan edilmesini talep ediyordu.⁷¹ Söz konusu tahsisin yapıp yapılmadığına dair müsvedde olarak saklanan takrir üzerine düşülen bir hatt-ı hümayun yoksa da belgedeki üsluptan arzı gerçekleştiren sadrazamın da Mustafa Resmî'nin ifadelerine katıldığı ve meseleye empatiyle yaklaştığı görülmüyordu.

1798 yılının Eylül ayında Mustafa Resmî bu defa Akdeniz Boğazı Emini'nin yanına memur olarak gönderildi; diğer görevlendirmenin aksine bu defa maaşlı bir iş verilmiş gibiydi. Belirlenen maaş da aylık 250 kuruştur. Belgedeki ifadelere bakılırsa tayin tarihinden sonra en az 10 ay kadar bu görevde kalmıştı.⁷² Fakat bu görevi daha ne kadar sürdürdüğüne dair henüz başka bir kayda rastlanmadı.

Hacı Mustafa Resmî

Tahminen 1799 yılının ortalarında urbânla Mekke emiri arasında meydana gelen çatışmaları teskin için Cidde valisi ve Medine-i Münevvere Muhafızı sıfatıyla Hicaz'a gönderilen Koca Yusuf Paşa'ya destek olmak üzere bölgeye gitmesi istendi.⁷³ Medine'de yaşanan karmaşadan başka Yemen bölgesinde de imamlarla ahali arasında sorunlar baş göstermişti ve Mustafa Resmî bu problemlerin çözümüne "tercümanlık" yaparak aracılık eden önemli bir isimdi. Kendi ifadesiyle söylenecek olursa, "Arabiyyü'l-ibâre fermanlar ve mektuplardan mâ-'adâ lisânen imamlara ifade için bendelerini Yemen'e tayin ve mahall-i mezkûra varup emr-i âlileri

67 İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, V, 2011, (İstanbul: Doğu Kütüphanesi): 264.

68 Kahraman Şakul, "Osmanlıların İlk Maden Kömürçülüğü Girişimi: Yedikumlar Kömür Madeni Mukataası", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, XVIII/1 (2016): 40-43.

69 BOA. C.AS 761/32165.

70 BOA. AE.SSLM.III 148/8931.

71 BOA. HAT 219/12097.

72 BOA. AE.SSLM.III 78/4737.

73 BOA. TM.SA.e, 323/1.

iblağla hakikat-i hâli ifade ve ilanla” görevlendirilmişti.⁷⁴ Bu ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla Mustafa Resmî Türkçe yanında Arapçaya da vâkıfı, hatta bu dile de hem yazılı hem de sözlü çeviri yapabilecek düzeyde hâkimdi. Atıf yapılan belgede Koca Yusuf Paşa’nın vefatından (Haziran 1800) sonra⁷⁵ İstanbul’a döndüğünü belirttiğine göre en azından 1800 yılı Haziran ayını da Hicaz bölgesinde geçirmişti ve belgenin altında “Bende Hâc Mustafa Resmî” şeklinde imza attığına bakılırsa 1800 yılının Mayıs’ına rast gelen Zilhicce ayında hac farızasını yerine getirmiş ve böylece hacı olmuştu.

1798’de Mısır Fransızlar tarafından işgale uğradı; birkaç ay burada kalan ve esasen İngiltere’nin Hint yolunu kesmeye niyetli Napolyon Mısır’daki güç boşluğundan da yararlanarak kısmî başarı elde etti. Fakat bilahare Akka’da, sonra Suriye’de gösterilen direniş Fransızların Mısır’da ilerlemesi bir yana, sıkışıp kalmalarına yol açtı. “Devlet-i Aliyye-i dâimiyyü’l-karârın dost-ı ehabbı ve esdakı ve Fransalunun hasm-ı kavî ve düşmanı” olan İngiltere ve Rusya’nın denizden ve karadan verdiği destekle 1802’de Fransa’yla yapılan sulh işgali sonlandırdı.⁷⁶ İşgal sırasında 92. Süvari Alayı Ebukir’e geçmek için 1801 ilkbaharında Rodos taraflarına varmak üzereyken Mustafa Resmî Ağa İngiltere “donanması ve askeri yanında Devlet-i Aliyye tarafından mihmandar” tayin edilmiş ve bir çavuşbaşının refakatinde⁷⁷ Marmaris’e inmişti.⁷⁸ Marmaris’e ulaşan donanmayı karşılayan Türk birliği arasında “esbak humbaracıbaşı” Mustafa Resmî de vardı.⁷⁹ Ayrıca Amiral Nelson’ın yönlendirdiği İngiliz donanmasına mensup muhtelif kumandan ve askerlerin Türklerle koordinasyonunun sağlanması için başkaca tercüman ve mihmandarlar da tayin edilmişti.⁸⁰

Mustafa Resmî’nin söz konusu göreve tayini için sadır olan hatt-ı hümayunda “İngiliz ve Fransız lisanlarına âşina ve fenn-i hendesede mahareti bulunduğu, Mısır tarafına ve ahvâl-i harbe de vukufu bulunduğu belirtiliyor, kendisinden İngiliz donanma ve askerinin vardıkları yerlerde ahali ve sairlerle münasebet kurabilmelerinde, yiyecek vs. temininde yardımcı” olması bekleniyordu.⁸¹ Osmanlılar Fransızlarla 1802 yılında sulh yapmıştı, fakat İngilizlerin Osmanlı topraklarından ayrılması peyderpey olmuştu. Dolayısıyla Resmî Mustafa Ağa’nın mihmandarlık görevinin ne zaman nihayete erdiği kesin değildir.

74 BOA. TM.SA.e, 323/1.

75 Hüseyin Sarıkaya, Ahmed Vasıf Efendi ve Mehâsinü’l-Âsâr ve Hakâyıku’l-Ahbâr’ı (1794-1805): 466, (Marmara Üniversitesi) Doktora Tezi, İstanbul 2013.

76 Kemal Beydilli, “III. Selim,” TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2009, s. 423.

77 Thomas Walsh, Journal of the late campaign in Egypt: including descriptions of that country, and of Gibraltar, Minorca, Malta, Marmorice, and Macri, Londra 1803, s. 67.

78 BOA. C.BH 28/1315.

79 James Grant, *Scottish Soldiers of Fortune*, Glasgow 1889, s. 108-109. İngiliz donanmasından yardım istenen bu sefer sırasında Mustafa Resmî’den de İngilizce bildiği için istifade edilmişti. İlgili hadiseye atıf yapan Walsh, Eton ve Wittman’dan özellikle sonuncusu, Resmî Mustafa’yı tanımlarken “general” sıfatını bir askerî unvan gibi zikretmiş, özellikle “General Mustapha” diye vurgu yapmış. Hâlbuki bu bağlamda “general”, “kademe bakımından en yüksek” olan anlamında kullanılabilir. Zira Mustafa Resmî askerî bir rütbe olarak generallik elde etmiş ve “paşa” olmuş değildi, sadece Humbaracı Ocağı’nın başındaydı, oranın “generaliydi”. İlgili iltibas için ayrıca bkz. M. Alaaddin Yalçınkaya, “Nizam-ı Cedid Döneminde Osmanlı Devleti’nin Modernleşmesinde İngilizlerin Rolü”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. VI, Ankara 1999, s. 687-688.

80 BOA. C.HR 162/8079; C.HR 110/5485.

81 BOA. HAT 238/13229.

Resmî Mustafa Ağa'nın son yılları bu şekilde "maîşetine medâr olacak bazı hidemâtta" istihdam edilerek tahsis edilen maaşlarla geçmişti. Fakat vefatına yakın "düşar olduğu illete mebnî bir müddetten beri o makule hizmetlerde de istihdamı" da mümkün olamadı. "Emek ve hizmeti sebkat etmiş bu makûle muhtacın haklarında mebzûl olan şefkat ve inayet muktezasınca" Mustafa Resmî'ye de kayd-ı hayat şartıyla 1804 yılı Ekim ayı başında aylık 100 kuruş maaş bağlandı.⁸² Ama hastalığa yenik düşen Mustafa Resmî 23 Aralık 1804 (20 Ramazan 1219) tarihinde, yani maaş bağlandıktan yaklaşık iki buçuk ay sonra 68 yaşında vefat etti. Ne zaman evlendiklerini tespit edemediğimiz Zeyneb Hanım da kocasının Ramazan ayına ait içeride kalan 20 günlük maaşının kendisine ödenmesini talep etmişti.⁸³

1759'da Osmanlı topraklarına ulaştığını tahmin ettiğimiz ve 30 yılı aşkın Osmanlı hizmetinde bulunduğunu ortaya koyduğumuz Mustafa Ağa'nın tespit edilebilen ilk görevi 1768'deki Osmanlı-Rus Savaşı boyunca humbarahanedeki hizmetiydi. Bilahare Hasköy'deki top kârhanesinde topçubaşı, ardından da humbaracıbaşı olarak görevler aldı. Receb ve Ömer ağalarla çekişmeli ve dağdağalı bir halef-selef ilişkisi yaşadığı anlaşılan Mustafa Resmî humbaracıbaşı olarak en son 1795 yılının başına dek muhtelif aralıklarla hizmet etti. Hakkında ileri sürülen usulsüzlük, yandaşlık ve devleti zarara uğratmak töhmetlerine rağmen azilden başka herhangi bir cezaya çarptırılmadı. Bir ara İstanbul Boğazı'nda yer alan kale ve sair binaların bakım ve inşa mühendisi olarak görev aldı, ardından 1798'de bu defa Çanakkale Boğazı'nda boğaz emini yanında istihdam edildi. Son olarak Fransızların Mısır'ı işgali sırasında Osmanlılarla ittifak eden İngiliz donanma ve askerine yardımcı olmak üzere mihmandar tayin edildi (1801). Göbeğine inen beyaz sakalı ve etrafına sarık doladığı başlığıyla⁸⁴ görülen ağa, İngiliz donanmasıyla beraber Mısır'a gitti ve bir süre sonra döndü. Dönüşünün ardından herhangi bir geçim kaynağı olmadığı ve zaten çalışacak durumu da bulunmadığı için emekli maaşı tahsisi ricası geri çevrilmedi. Fakat vefatı sebebiyle söz konusu maaşı yalnız iki defa alabildi; yarım kalan son aylığı eşi Zeyneb Hanım'a teslim edildi.

Resmî Mustafa Ağa'nın sair humbaracı ocağı çalışanları gibi Hasköy, Eyüp, Kasımpaşa ve Galata civarlarında yaşadığı tahmin edilebilir.⁸⁵ Biz de bu tahminden yola çıkarak ilgili semtlere ait 5.000 küsur sayfayı bulan kadı sicillerini, ayrıca kısmet-i askeriye defterlerini inceledik, fakat maalesef vefatı ve terekesine dair herhangi bir detaya rastlayamadık. Yine özellikle Sütlüce mıntıkasındaki tarihî mezarlıkları ve özellikle humbaracıların defnedildiği bilinen "Humbaracılar Mezarlığı"nı (bugünkü adı Karaağaç/Sütlüce Mezarlığı) da ziyaret ettik,

82 BOA. AE.SSLM.III 309/17998.

83 BOA. C.ML 615/25368.

84 Grant, *Scottish Soldiers*, s. 108-109.

85 Nitekim Resmî Mustafa Ağa'nın muhtemelen humbaracı ocağından kesin olarak ayrıldığı 1795 yılından sonra "Hasköy tophanesinde bazı âlât inşa edecek İspanyolu Mikel"e yardımcı olabilecek birinin tayini söz konusu olmuş ve bu ismin "bir işte olmadığı" ve "emr-i ta'ayyüşte müzâyaka" çektiği bildirilen, "hânesi dahi ol tarafta" olan ve "bu makûle mevâdd[a] kendüsü dahi âşinâ" bulunan Resmî Mustafa Ağa olabileceği gündeme getirilmiştir. BOA. HAT 240/13417.

humbaracı kabri ve mezar taşlarını aradık. Günlerce süren çabalarımıza rağmen bu konuda da başarılı olamadık. Her şeye rağmen Resmî ya da İngiliz Mustafa'nın Osmanlı coğrafyasında geçirdiği ömrün büyük bölümüne dair detaylı bir metin ortaya koyabildiğimizi, ayrıca ölüm tarihini ve ailesini tespit edebildiğimizi bilmek haklı bir tatmin veriyor. Geriye kalan diğer bazı detayların da zamanla gün yüzüne çıkarılabileceğine dair umudumuzu korumaya devam edeceğiz.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu özellikle 18. yüzyılın başından itibaren yenileşme ve ıslah çabalarına girişmiş ve gerek sevk-i kaderle gerekse devletin bizzat talebiyle Osmanlı mülküne gelen yetenekli ve becerikli yabancılar özellikle askerî ve teknik konularda yardımcı olmaları için devlet tarafından istihdam edilmişlerdi. Patrick J. Campbell da söz konusu iki sınıftan ilkine giren bir İskoç'tu; bir kan davası sebebiyle ülkesini terk etmiş, önce Belçika'ya, ardından da (muhtemelen 1759'da) Osmanlı ülkesine göçmüştü. Kraliyet Topçu Okulu'ndan mezun olan Campbell, muhtemelen İstanbul macerasının henüz başında ihtida etmiş ve "İngiliz Mustafa" (Resmî/Ressam Mustafa) diye anılır olmuştu. Osmanlılar tarafından haritacılık çalışmaları kapsamında görevlendirilen Resmî Mustafa, daha sonra Humbaracı Ocağı'nda, bilahare Hendesehane'de ve bir kez daha uzun yıllar kalacağı Humbaracı Ocağı'nda hizmet etmişti. Şimdiye dek hakkında Osmanlı arşiv kayıtları ışığında çalışma yapılmamış olan Resmî Mustafa Ağa'nın 60 küsur yılı bulduğu tahmin edilen hayatının 40 yılından fazlası Osmanlı mülkünde ve Osmanlılar hizmetinde geçti. Bu çalışma kapsamında evlendiği, çoluk çocuk sahibi olduğu, görev dolayısıyla gittiği Hicaz'da hac farizasını da yerine getirerek "hacı" olduğu tespit edildi. Son olarak meçhul olan ölüm tarihi de ortaya konularak dönemi ve o dönemde yaptığı faaliyetler, aldığı vazifeler detaylarıyla birlikte açığa çıkarıldı. Genç bir İskoç olarak geldiği topraklarda "göbeğine inen sakalı ve başı etrafına doladığı sarık"la tasvir edilen İngiliz Mustafa, bir hacı olarak vefat etti.

Teşekkür/Acknowledgement: Gerek makale için malzeme toplarken, gerekse makalenin yazım sürecinde verdiği fikir ve işaretlerle samimi ve cömert desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Kemal Beydilli'ye şükran borçluyum. Ayrıca birtakım belgelerin detaylarında tıkanığında desteğini esirgemeyen dostum Salih Değirmenci'ye de müteşekkirim. Son olarak İngiliz Mustafa hakkında derli toplu ilk makale çalışmasını yapan ve ilgisini esirgemeyip metnin İngilizceye çevirisinde destek verebileceğini belirten Christopher Ferrard'a da ayrıca ve şimdiden teşekkür ederim.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Büyüktuğrul, Afif. *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, cilt 3. İstanbul: Deniz Basımevi, 1973.
- Efrâd-ı Bahriye ve Gedikliler Hakkında Kanunnâme-i Hümayun*. [İstanbul]: Bahriye Matbaası, 1331 (1915).
- Dölen, Emre. *Türkiye Üniversite Tarihi 1 - Osmanlı Döneminde Darülfünun (1863-1922)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2009.
- Dölen, Emre. *İstanbul Darülfünunu'nda Alman Müderrisler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2013.
- Kadıoğlu, Sevtap. "Walther Penck'in Türkiye'deki Çalışmaları." *İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yerbilimleri Dergisi* 20, 1 (2007): 1-18.

Arşiv Kaynakları

- İE.BH 5/479
- AE.SMHD.I 131/9652
- AE.SABH.I 162/10815; 42/3048; 105/7151; 167/11174; 52/3695
- AE.AE.SSLM.III 78/4737; 148/8931; 309/17998, 250/14550, 227/13241
- C.AS 1065/46900, 688/28897, 1045/45915, 502/20961
- C.BH 28/1315
- C.HR 162/8079
- C.HR 110/5485
- C.ML 615/25368
- C.TZ 81/4043; 9/448; 147/7328, 151/7513, 98/4855
- DFE.RZ.d 1649, s. 3, 6, 33, 40, 78
- HAT 219/12097; 1387/55133, 1666/26, 178/7909, 240/13417
- MAD.d 5941, s. 135, 136

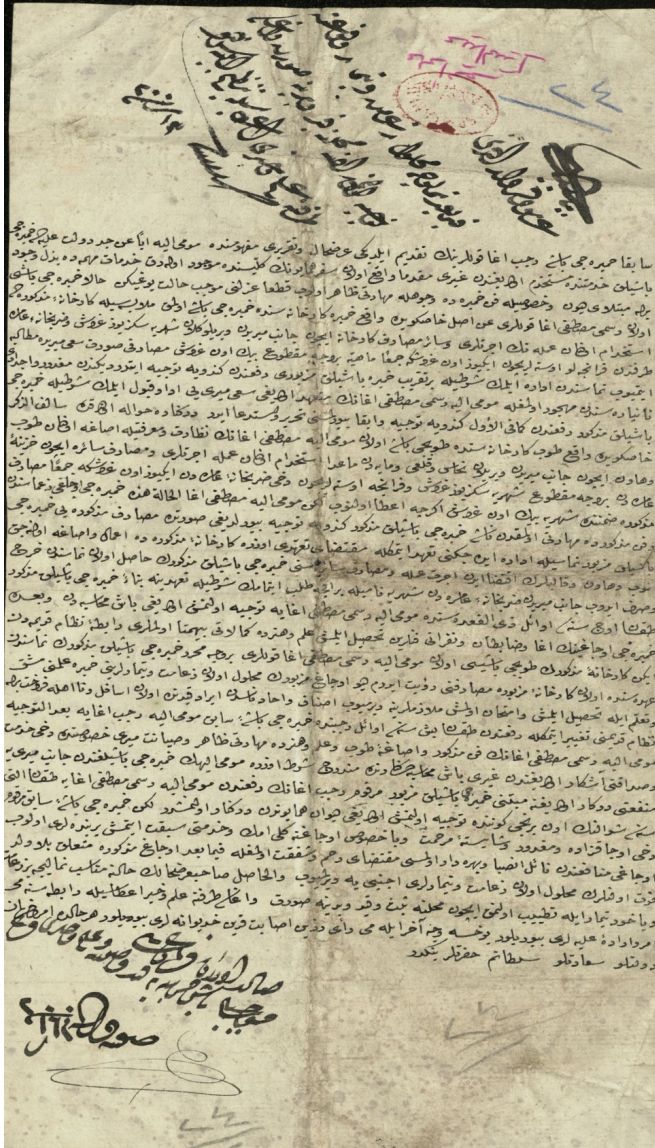
Makale ve Kitaplar

- Ahmed Cavid, (1998). *Hadikatü'l-Vekâyi*, (Haz. Adnan Baycar), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ahmed Vasıf, (1994). *Mehsinü'l-Asar ve Hakaikü'l-Ahbar*, (haz. Mücteba İlgürel), Ankara: TTK Yayınları.
- Ahmed Vasıf, (2015). *Mehâsinü'l-Asar ve Hakâ'iku'l-Ahbar*, (haz. Hüseyin Sarıkaya), İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.
- Beydilli, Kemal, Şahin, İlhan, (2001). *Mahmud Raif Efendi ve Nizam-ı Cedid'e Dair Eseri*, 2001. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Beydilli, Kemal. "Bonnaival'in İzinde: Mühtedi Osman Bey veya Avusturyalı Fırarı General Karlo de Kotzi", *Osmanlı Araştırmaları*, 11 (1991): 73-78.
- "III. Selim," *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 36, (2009): 423.
- "Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayûn", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 31, (2020): 513.
- "Kendi Kaleminden III. Selim," *III. Selim İki Asrın Dönemecinde İstanbul*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul: İstanbul Avrupa Kültür Başkenti, 2010.
- Danişmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 5, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2011.
- Eton William. *A Survey of The Turkish Empire*, Londra: T. Cadell, jun. and W. Davies, 1798.
- Ferrard, Christopher. "İngiliz Mustafa: A Scotsman in the Service of the Ottoman Empire", *Yücel Dağlı Anısına*, (Haz. Evangelia Balta, Yorgos Dedes, Emin Nedret İşli, Sabri Koz), İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2011.
- Goodrich, Th. D. "Old Maps in the Library of Topkapi Palace in Istanbul", *Imago Mundi*, 45, (1993): 125.

- Grant, James. *Scottish Soldiers of Fortune*, Glasgow: George Routledge and Sons, 1889.
- İstanbul Teknik Üniversitesi ve Mühendislik Tarihimiz*, ed. Mehmet Karaca, İstanbul: İTÜ Vakfı, 2012.
- Kaçar, Mustafa. Osmanlı Devleti'nde Mühendishanelerin Kuruluşu ve Bilim ve Eğitim Alanındaki Değişmeler, İstanbul Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1995.
- , (2007/8). "Tersâne Hendesehânesi'nden Bahriye Mektebi'ne Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, IX/1-2, (2007-8): 51-77.
- Özcan, Abdülkadir. (1998). "Humbaracı Ahmed Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 18, (1998): 351-353.
- Sarıcaoğlu, Fikret. (1997). "Harita", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 16, (1997): 213.
- Slade, Adolphus. *Türkiye ve Kurum Harbi*, çev. Ali Rıza Seyfi, İstanbul: Askeri Matbaa, 1943.
- Şakul, Kahraman. "Osmanlıların İlk Maden Kömürcülüğü Girişimi: Yedikumlar Kömür Madeni Mukataası", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 18/1, (2016): 40-43.
- Tuncer, Harun. İhanetle Sadakat Arasında James William Redhouse, İstanbul: Rumuz Yayınları, 2020.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin. "Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Sürecinde Avrupalılar'ın İstihdam Edilmesi (1774-1807)", *Osmanlılar ve Avrupa, Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul: İSAM Yayınları, (2010): 421-448.
- , "Nizam-ı Cedid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Modernleşmesinde İngilizlerin Rolü", *Osmanlı Ansiklopedisi*, 6, Ankara: Yeni Türkiye, (1999): 687-688.
- Walsh, Thomas. *Journal of the late campaign in Egypt: including descriptions of that country, and of Gibraltar, Minorca, Malta, Marmorice, and Macri*, Londra: T. Cadell, Jun. and W. Davis, 1803.
- Zorlu, Tuncay. "III. Selim Dönemi Osmanlı Teknolojisi", *Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul: İSAM, (2010): 215.

EKLER

(BOA. AE.SABH.I 61/4304)

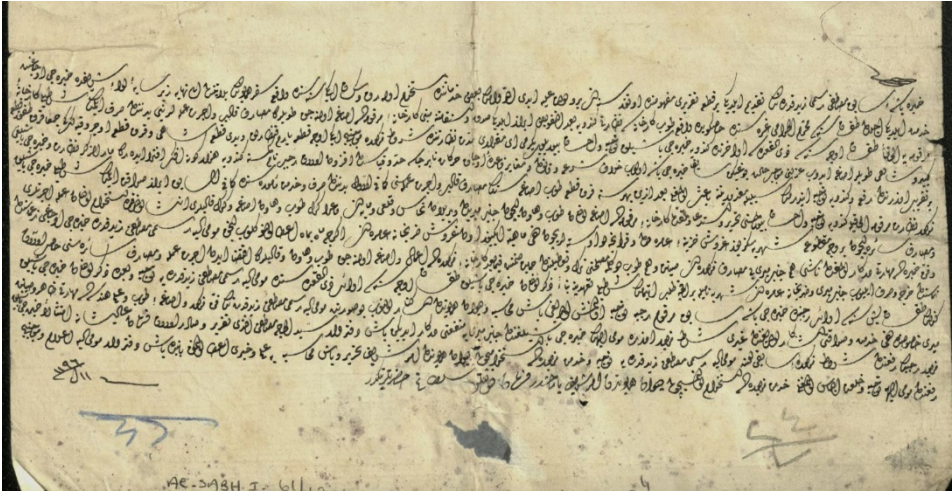
İzzetlü defterdâr efendi fimâ-ba'd nemâluca mahlûl ze'âmet ve timâr vukû'unda tevcîh olunmak üzere mahalline kayd ve yedine sûret ve ağası tarafına ilmühaber i'tâsiyla tanzîm eylesen deyü buyruldu.

13 R sene [1]200

Sâbıkâ Humbaracıbaşı Receb Ağa kullarının takdîm eylediği arzuhal ve takrîri mefhûmunda mûmâ-ileyh eben-an-ceddin Devlet-i Aliyye’de humbaracıbaşılık hizmetinde müstahdem olduğundan gayru mukaddemâ vâki’ olan sefer-i hümâyûnun küllisinde mevcûd olarak hidemât-ı mühimmede bezl-i vücûd birle mübtelâ-yı düyûn ve husûsiyle fenn-i humbarada mahâreti zâhir olup kat’â azlini mücib hâlet yoğ iken hâlâ humbaracıbaşı olan Resmî Mustafa Ağa kulları an-asıl Hasköy’de vâki’ humbara kârhânesinde humbaracıbaşı olmak mülâbesesiyle kârhâne-i mezkûrede istihdâm olunan amelenin ücretleri ve sâir masârif kârhâne için mîrîden verilügelen şehriyye 800 kuruş ve Darphâne-i Âmire tarafından Françelü ustaları için 210 kuruş ki cem’an mâhiyye ber-vech-i maktû’ 1010 kuruş masârifi sûret-i sa’y-i mîrîde mutâlebe etmeyip nemâsından idâre eylemek şartıyla humbara[cı]başılık-ı mezbûru ref’inden kendüye tevcîh ettirdiğinden mağdur ve ecdâdı nân pâresinden mehcûr olmakla mûmâ-ileyh Resmî Mustafa Ağa’nın müteahhid olduğu sa’y-i mîrîyi edâ ve kabûl eylemek şartıyla humbaracıbaşılık-ı mezkûr ref’inden kemâ-fi’l-evvel kendüye tevcîh ve ibkâ buyrulmasını tahrîr ve istid’â eder. Derkenâra havâle olundukta sâlifü’z-zıkr Hasköy’de vâki’ top kârhânesinde topçubaşı olan mûmâ-ileyh Mustafa Ağa’nın nezâret ve ma’rifetiyle isâğa olunan top ve havan için cânib-i mîrîden verilen nühâs ve kal’â ve mâyeden mâ-‘adâ istihdâm olunan amele ücretleri ve masârif-ı sâ’ire için Hazîne-i Âmire’den ber-vech-i maktû’ şehriyye 800 kuruş ve Françe ustaları için dahi Darphâne-i Âmire’den 210 kuruş ki cem’an masârif-ı mezkûre zımnında şehriyye 1010 kuruş eğerçi i’tâ olunup lâkin mûmâ-ileyh Mustafa Ağa el-hâletü hâzihî Humbaracı Ocağı zu’amâsından ve fenn-i mezkûrda mahâreti olmaktan nâşi humbaracıbaşılık-ı mezkûr kendüye tevcîh buyrulduğu sûrette masârif-ı mezkûreyi humbaracıbaşılık-ı mezkûr nemâsiyla idâre edeceğini ta’ahhüd etmekle muktezâ-yı ta’ahhüdü üzere kârhâne-i mezkûrede i’ mâl ve isâğa olunacak top ve havan ve kalıpların iktizâ eden ücret-i amele ve masârif-ı sâ’iresini humbaracıbaşılık-ı mezkûrun hâsıl olan nemâsından harc ve sarf edip cânib-i mîrîden Darphâne-i Âmire’den şehriyye nâmıyla bir akçe talep etmemek şartıyla ta’ahhüdüne binâ’en humbaracıbaşılık-ı mezkûr [11]93 senesi evâil-i Zilka’de’sinde mûmâ-ileyh Resmî Mustafa Ağa’ya tevcîh olunmuş olduğu başmuhâsebeden ve ba’delhû Humbaracı Ocağı’nın ağa ve zâbitân ve neferâtı fenlerin tahsîl eylemiş, ilm ü hünerde kemâlâtı bî-hemtâ olmaları râbîta-i nizâm-ı kadîmeden iken kârhâne-i mezkûrun topçubaşısı olan mûmâ-ileyh Resmî Mustafa Ağa kulları ber-vech-i muharrer humbaracıbaşılık-ı mezkûrun nemâsından uhdesinde olan kârhâne-i mezbûre masârifini ru’yet ederim, deyü ocak-ı mezbûrun mahlûl olan ze’âmet ve tımârlarını humbara ilmini meşk ve ta’lîm ile tahsîl eylemiş ve imtihân olmuş mülâzımlarına vermeyip esnâf ve âhâd-ı nâstan îrâd kaydında olan esâfil ve nâ-ehle fûruht birle nizâm-ı kadîmini tağyir etmekle ref’inden [12]95 senesi evâil-i Receb’inde humbaracıbaşı-i sâbık mûmâ-ileyh Receb Ağa’ya ba’det-tevcîh mûmâ-ileyh Resmî Mustafa Ağa’nın fenn-i mezkûr ve isâğa-i top ve ilm ü hünerde mahâreti zâhir ve sıyânet-i mîrî husûsunda dahi hizmet ve sadâkâtı âşikâr olduğundan gayrı başmuhâsebe derkenârında münderic şart üzere mûmâ-ileyhin humbaracıbaşılığından cânib-i mîrîye menfa’ati derkâr olduğuna mübtênî humbaracıbaşılık-ı mezbûr merkûm Receb Ağa’nın

ref'inden mûmâ-ileyh Resmî Mustafa Ağa'ya 12[96] senesi Şevval'inin on birinci gününde tevcîh olunmuş olduğu Divân-ı Hümâyûn'dan derkenâr olunmuştur. Lâkin humbaracıbaşı-i sâbık merkûm dahi ocakzâde ve mağdûr ve şâyeste-i merhamet ve bâ-husûs ocağına küllî emek ve hizmeti sebkât etmiş bir bendeleri olup ocağı menâfi'inden nâil-i ensibâ ve behredâr olması muktezâ-yı rahm ü şefkat olmakla fimâ-ba'd ocak-ı mezkûra müte'allık bilâ-veled fevt olanların mahlûl olan ze'âmet ve tumârları ecnebîye verilmeyip ve'l-hâsıl sâhib-i arzuhâlin hâline münâsîp nemâlıca bir ze'âmet veyahut tumârla tatyîb olunmak için mahalline sebt ve kayd ve yedine sûret ve ağası tarafına ilmühaber i'tâsıyla râbitasına mı emr u irâde-i aliyeleri buyrulur, yohsa vech-i âharla mı re'y-i zerrîn-i isâbet-karîn-i hidivâneleri buyrulur. Her hâlde emr u fermân devletlü sa'âdetlü sultânım hazretlerindedir.

Sâdır olan fermân-ı âlî mücebince başmuhâsebeye kayd ve sûret ve ilmühâberi verile
Sûret dâde fi 16 R sene [1]200

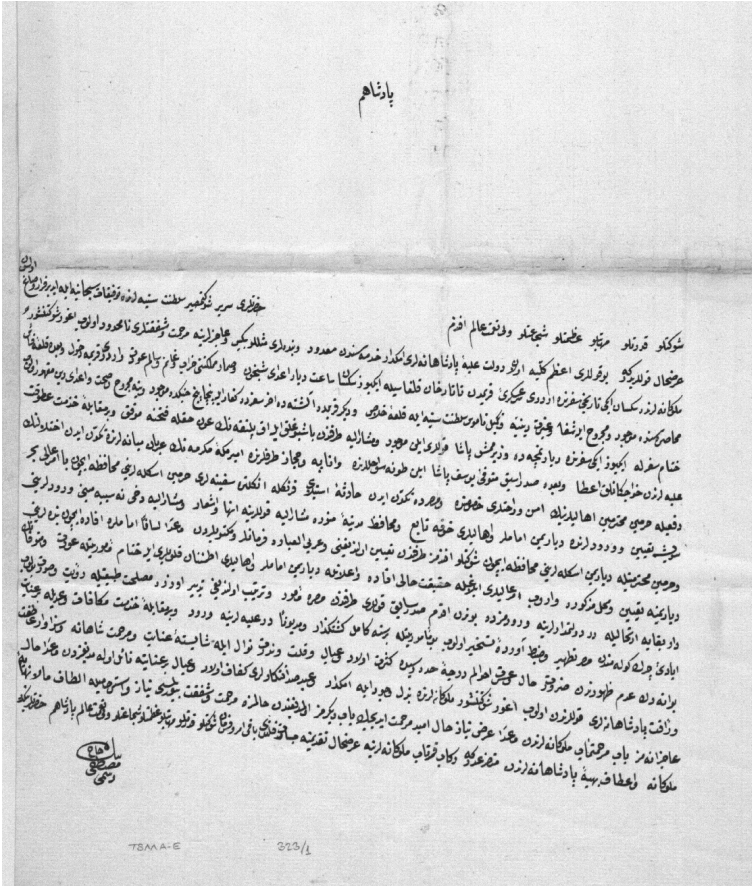

(BOA. AE.SABH.I 61/4304-4)

Humbaracıbaşı-i sâbık Mustafa Resmî zîde kadruhûnun takdîm eylediği bir kıt'a takrîr mefhumunda 30 seneden beri Devlet-i Aliyye-i ebediyyü'd-devâmın bazı hidemâtında müstahdem olarak ve [11]82 senesinde vâki' sefer-i hümâyûnun bidayetinden ilâ-nihâye zir-i sâye-i livâ-yı şerîfte Humbaracı Ocağı'nda hizmet eylediği ecilden [11]90 senesi Muharremü'l-harâmî guresinde Hasköy'de vâki' top kârhânesi nezâreti kendüye ba'de't-tevfiz ibrâz eylediği sıdk u istikâmetine mebnî kârhâne-i merkûmede isâğa olunacak topların masârif-ı kalıp ve ücret-i amelelerini bedeninden sarf eylemek şartıyla kârhâne-i merkûmeye ilhâkan [11]93 senesi Zilka'de'si evâhîrinde kendüye humbaracıbaşılık tevcîh ve ihsân buyrulup 20 ay mikdârı müddet-i nezâretinde şurût-ı mezkûre mücebince iki-üç kıt'a yarım kantarlık ve yedi kıt'a şâhî ve 40 kıt'a, üçer vukiyelik ki cem'an 49 kıt'a kebir şâhî toplar isâğa edip azlini

mûcib hâlet yoğ iken sâbık humbaracıbaşı olup hilâf-ı şer' u kânûn ve mugâyir-i kâ'ide-i Ocak harekât-ı nâ-ber-câsı hadd ü kıyâstan efzûn olan Receb nâm kimesne kendüye hezâr güne ifk ü iftirâ ederek mârru'z-zikr nezâret ve humbaracıbaşılığı bir takrîb üzerinden ref' ve kendüye tevcîh ettirmek sebebiyle mağdûriyetine bâ'is olmakla ba'de-zîn beher sene kırk kıt'a top isâğasının masârif-ı kalıp ve ücret-i amelesini kemâ-fi'l-evvel bedeninden sarf ve hizmet-i me'mûresinde kemâ-fi's-sâbık ibrâz-ı sadâkat eylemek şartıyla humbaracıbaşılık-ı mezkûr nezâret-i merkûme[ye] ilhakıyla kendüye tevcîh ve ihsân buyrulmasını tahrîr ve istid'â ve mukaddemâ kârhâne-i merkûmede isâğa olunan top ve havan için cânib-i mîrîden verilen nuhâs ve kal'â ve mâyeden mâ-'adâ gerek top ve havan isâğa ve gerek kalıpları inşâ olundukta istihdâm olunan amele ücretleri ve masârif-ı sâ'ire için ber-vech-i maktû' şehriyye 800 kuruş Hazîne-i Âmire'den ve Françelü ustalar için dahi mâhiyye 210 kuruş Darphâne-i Âmire'den eğerçi mâh-be-mâh i'tâ olunugelüp ancak mûmâ-ileyh Resmî Mustafa zîde kadruhû Humbaracı Ocağı zu'amâsından ve fenn-i humbarada mahâreti derkâr olmaktan nâşî hem cânib-i mîrîyi masârif-ı mezkûreden sıyânet ve ta'tilden himâyet zımında fimâ-ba'd kârhâne-i mezkûrede i'mâl ve isâğa olunacak top ve havan ve kalıpların iktizâ eden ücret-i amele ve masârif-ı sâ'iresini hâsıl olan nemâsından harc ve sarf eyleyip cânib-i mîrî ve Darphâne-i Âmire'den şehriyye nâmiyla bir akçe taleb etmemek şartıyla ta'ahhüdüne binâ'en zikrolunan humbaracıbaşılık [11]93 senesi evâil-i Zilka'de'sinde mûmâ-ileyh Resmî Mustafa zîde kadruhûya tevcîh ve ba'dehû zikrolunan humbaracıbaşılık kezâlik [11]95 senesi evâil-i Receb'inde humbaracıbaşı-i sâbık merkûm Receb'e tevcîh olunmuş olduğu Başmuhâsebe ve Dîvân-ı Hümâyûn'dan derkenâr olunup bu surette mûmâ-ileyh Resmî Mustafa zîde kadruhûnün fenn-i mezkûr ve isâğa-i top ve ilm-i hendesede mahâreti zâhir ve sıyânet-i mîrî husûsunda dahi hizmet ve sadâkati âşikâr olduğundan gayrı şart-ı mezbûr üzere mûmâ-ileyhin humbaracıbaşılığında cânib-i mirîye menfa'ati derkâr idiğın Başdefterdâr Seyyid el-Hac Mustafa Efendi takrîr ve sâdır olan fermân-ı âlî-şâna imtisâlen humbaracıbaşılık-ı mezbûr Receb'in ref'inden şurût-ı mezkûre-i sâbık üzere mûmâ-ileyh Resmî Mustafa zîde kadruhûya tevcîh ve hizmet-i mezbûrede istihdâmı için Dîvân-ı Hümâyûn'dan emr-i şerîf tahrîr ve Başmuhâsebe'ye ilmühaberi i'tâ olunmak bâbında defterdâr-ı mûmâ-ileyh i'lâm mücebince ref'inden mûmâ-ileyhe tevcîh ve hil'at ilbâs olunmakla hizmet-i mezbûrede istihdâm olunması için Dîvân-ı Hümâyûn'dan emr-i şerîf yazılmıştır; fermân devletlü sultânım hazretlerindir.

Fi 11 Şevval sene 1196.

(BOA. TS.MA.e 323/1)

Şevketlü, kudretlü, mehâbetlü, azametlü, şecâ‘atlü velini‘met-i âlem efendim, padişahım hazretleri serîr-i şevket-masîr-i saltanat-ı seniyyelerinde tevfi-kât-ı subhâniyye ile ebed berkarâr ve sağ olsun.

Arzuhâl-i kullarıdır ki bu kulları a‘zam-i külliyye olan Devlet-i Aliyye-i pâdişâhâneleri emekdâr hademesinden ma‘dûd ve bendeleri misillü bî-kes ve âcizlerine merhamet ve şefkatleri nâ-mahdûd olup uğur-i şevket-nüşûr-ı mülûkânelerinde [11]82 tarihi seferinde ordu-yı ser‘ askerî Kırım’dan Tatar Han kalfasıyla 280 sâ‘at diyâr-ı a‘dâyı şebhûn, sımâd memleketini harâb ve gânim ve sâlim avdet ve ordu Kırım’a duhûl ve ba‘dehû Kal‘a-i Faş muhâsarasında mevcûd ve mecrûh ile şifâ ve gayret-i dîniyye ve tekmîl-i nâmûs-ı saltanat-ı seniyye ile kal‘ayı halâs ve diğerkırım’da Aluşta’da âhar seferde küffâr ile piçâpîç-i cenkde mevcûd ve yine mecrûh ve sıhhat ve a‘dâ-yı dîn makhûr olup hitâm-ı seferle [1]202 seferinde diyâr-ı Nemçe’de Vezîr Memiş Paşa kulları ilen mevcûd ve müşârun-ileyh tarafından başbuğluk ile palankanın avn-i

Hak'la fethine muvaffak ve ber-mukâbele-i hizmet atûfet-i aliyyelerinden hâcegânlık i'tâ ve ba'dehü sadr-ı esbak Yusuf Paşa ilen Tuna sevâhillerinde ve Anapa ve Hicaz taraflarında emîr-i Mekke-i Mükerreme'nin urbân miyânelerinde tekevvün eden ihtilâlinin def'îyle Haremeyn-i Muhteremeyn ahâlîlerinin emn ü râhatları husûsunda ve Mısır'da tekevvün eden hâdise-i istilâ-yı Frenk'le İngiltere seffineleri Haremeyn iskelelerini muhâfaza için bâ-emr-i âli Bahr-i Süveyş'e ta'yîn ve vürûdlarında diyâr-ı Yemen imâmları ve ahâlîleri havfa tâbi' ve muhâfız-ı Medine-i Münevvere müşârun-ileyh kullarına inhâ ve iş'âr ve müşârun-ileyh dahi ne sebebe mebnî vürûdlarını ve Haremeyn-i Muhteremeyn'le diyâr-ı Yemen iskelelerini muhâfaza için şevketlü efendimiz tarafından ta'yîn olduğunu ve Arabiyyü'l-ibâre fermânlar ve mektûblardan mâ-'adâ lisânen imâmlara ifade için bendelerini diyâr-ı Yemen'e ta'yîn ve mahall-i mezkûra varıp emr-i âlîleri iblâğla hakikat-i hâli ifade ve i'lânla diyâr-ı Yemen imâmları ve ahâlîleri itmi'nân-ı kulûbleri ile hitâm-ı me'mûriyetle avdet ve müteveffânın dâr-ı bekâya irtihâliyle der-i devlet-medârlarına vürûdumuzda bundan akdem sadr-ı sâbık kulları tarafından Mısır'a me'mûr ve tertîb olduğu tedbîr üzere maslahat tabi'atiyle ru'yet ve sûret bulup eyâdi-î çirk-i Kölemen'den Mısır tathîr ve zabt-âverde-i teshîr olup bu me'mûriyetle bir sene kâmil geşt [ü] güzâr ve medyûnen Der'-aliyyelerine vürûd ve ber-mukâbele-i hizmet mükâfât va'diyle bir inâyet bu âna dek adem-i zuhûrundan zarûret-i hâl ve usret-i ahvâlim derece-i hadde resîde kesret-i evlâd ü iyâl bir inâyete nâ'il olamadığımızdan mâ-'adâ hâl-i âcizânemiz bâb-ı merhamet-me'âb-ı mülûkânelerinden mâ-'adâ arz-ı niyâz-ı hâl, ümîd-i merhamet edecek bâb-ı diğirimiz olmadığından hâlimize merhamet ve şefkat buyrulması niyâz ve istirhâmıyla eltâf-ı mâlâ-nihâye-i mülûkâne ve a'tâf-ı behiyye-i pâdişâhânelerinden mutazarra'dır ki rikâb-ı kamer-tâb-ı mülûkânelerine arzuhâl takdîmine cesâret kılındı. Bâkî emr u fermân şevketlü, kudretlü, mehâbetlü, azametlü, şecâ'atlü velini'met-i âlem padişâhım hazretlerindir.

Bende

Hâc Mustafa Resmî

